

ДУХОВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

УДК 572.925(477)«18/19»-057.16:340.141

В.В. МАЛІКОВ, канд. іст. наук, викл.-стажист, НТУ «ХПІ»

ВПЛИВ ОБРЯДОВОЇ ПРАКТИКИ НА ЗВИЧАЄВО-ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ НАЙМИТУВАННЯ УКРАЇНЦІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ

У статті розкривається значення традиційної обрядової практики для звичаєво-правового інституту наймитування в українській етнокультурі другої половини ХІХ – початку ХХ століть. Дотримання обрядів, звернення до дій магічного характеру повинно було сприяти регулюванню відносин між наймитами і господарями, виконанню умов договору. Бібліогр.: 18 назв.

Ключові слова: звичаєве право, наймитування, обряд, обжинки, пастух, традиція, українська етнокультура.

Вступ. Актуальність дослідження обрядодій у контексті виконуваних за наймом сільськогосподарських робіт обумовлюється тим, що у другій половині ХІХ – на початку ХХ століть у звичних для українців скотарських і землеробських заняттях спостерігається взаємодія традиційного господарювання та супутніх йому обрядів із поширюваними в селі капіталістичними відносинами. При цьому можна стверджувати про важливість звичаєво-правового інституту наймитування для тогочасного господарства українців, зокрема в питанні залучення необхідної робочої сили для виконання основних сільськогосподарських робіт. Тож дослідницька увага зосереджується саме на тих обрядах, які супроводжували найбільш поширені сільськогосподарські роботи: жнива та випасання худоби. Дослідження традиційної обрядовості та її ролі у звичаєво-правових відносинах наймання дозволяє наблизитись до розуміння тих культурних трансформацій, які переживало українське селянство в умовах модернізації його життя в пореформений період.

© В.В. Маліков, 2013

Мета даної статті: охарактеризувати місце й роль традиційної обрядовості, пов'язаної з сільськогосподарськими роботами українського селянина, в побутуванні звичаєво-правового інституту наймитування другої половини ХІХ – початку ХХ століть.

Основні результати дослідження. Безумовно, основну увагу дослідників звичаєво-правових традицій наймитування привертало передусім ті обрядові дії, якими супроводжувався договір наймання. Із другої половини ХІХ століття в розпорядженні вчених знаходяться їх численні описи. Учасниками договору виступали особи, які уклали угоду: господар, група господарів, громада або адміністрація економії і наймит або група наймитів, а також третя сторона – свідки [12, с. 75; 15, с. 76]. Останні були сторонніми особами та їхня присутність не завжди була обов'язковою [15, с. 75; 17, с. 181, 323]. Коли вже домовлялися щодо платні та наймит був згодний із цим, тоді наймач ставив від себе «могорич», котрий тут же й розпивали усі присутні. Значення «могоричу», підкреслює П. Чубинський, у тому, що наймит вже не мав права відмовитися від угоди, розпивши його. Водночас відсутність могоричу при укладанні договору могла стати причиною відмови наймита від його виконання: «Ми могоричу не пили – не хочу» [15, с. 73-76]. Угоди могли містити й такі символічні дії як биття по рукам та молитва. Дослідники ХІХ століття відзначали певну спільність звичаїв при укладанні договору наймів, не зважаючи на вид робіт. Тобто, сам обряд укладання договору містив у собі символічні елементи, спрямовані на окреслення статусу сторін у відносинах наймання та дотримання умов договору.

Однак це були не єдині обряди, учасниками яких виступали наймити та їхні господарі. Саме тому особливої уваги, на нашу думку, заслуговують обряди, що супроводжували відповідні трудові процеси, пов'язані з випасанням худоби, збиранням врожаю трав і хлібів.

Серед обжинкових обрядів основними є завивання «бороди» або «спасової бороди» та в'язання вінку. При завиванні «спасової бороди» останні недожаті колоски залишалися на полі, тоді як сплетений вінок несли з поля господарю. Д. К. Зеленін однозначно розмежовував ці обряди, вважаючи ті з них, в яких останнє хлібне колосся не лишали на стерні незжати, а відносили так чи інакше додому, за пізніші, як такі що перейшли із Західної Європи. Відрізняється, на його думку, й магічна сутність даних обрядів [9, с. 122-123]. У такому випадку важливо зазначити, що у своїй праці П. Чубинський наводить опис обжинкових обрядів, в яких виконується як завивання «бороди», так і плетення вінку, проте ніяких міркувань щодо співвідношення цих двох обрядів дослідник не навів [14, с. 226]. Такі ж відомості, тобто і завивання «спасової бороди» на полі, і принесення вінка господарю, подає М. Максимович для Наддніпрянщини [11, с. 126, 128-129]. Побутування цих обрядів було характерним і для Бойківщини

[2, с. 113–114]. За даними К. Копержинського, селяни мали різні тлумачення обряду з «бородою»: останнє невижате колосся залишають на полі «на розплід», або щоб миша не гризла зібраний хліб, щоб був урожай на наступний рік [10, с. 113]. Значення обряду завивання «бороди» висвітлив Д. Зеленін. Зібраний врожай викликав у хлібороба думку про те, як забезпечити врожай майбутнього року, точніше, як продовжити врожай цього року на наступний рік. Саме завдяки такому обряду сила теперішнього врожаю переходила на наступний рік [9, с. 129-130].

Важливим для господаря поля був обряд плетіння вінка з останніх колосків і принесення його з поля до оселі господаря. Наявні описи цього обряду та обрядові пісні, які його супроводжували, дали можливість дослідникам реконструювати окремі елементи обряду і пояснити їхнє значення, зокрема, у зв'язку з дослідженими звичаєво-правовими уявленнями. По-перше, слід вказати на те, що обряд принесення вінка господарю поля, як і обряд завивання «бороди», мав значення забезпечення майбутнього врожаю шляхом перенесення врожайної сили з цього року на наступний [14, с. 232; 5, с. 378]. Впливовим для врожайності елементом обряду була навіть особистість дівчини, яку увінчували. Саме цим можна пояснити той важливий факт, що вибір такої дівчини часом робив пан, господар поля [10, с. 131].

Забезпечення доброго врожаю на наступний рік було найважливішою турботою селянина, тому й виконання цього обряду робітниками мало велике значення, потребуючи належної винагороди для них [14, с. 233]. Інколи винагорода і частування робітників обходилися дорожче, аніж їх наймання. Щедрого частування господарі дотримувалися і на толоках. Це пояснюється як тим, що учасники толоки не отримували платні за виконану роботу, так і тим, що частування, а подекуди й музика і танці, були обов'язковими обрядовими елементами при цьому [10, с. 140-149]. Важливою для нас є та частина обряду, в якій господар викупає вінок у жінок, що зафіксовано і в обрядовій пісенності [14, с. 245].

Провівши порівняння вищевказаного обряду з обрядами різдвяно-новорічного циклу, можна вказати на те, що в обох випадках наявний звичай надання винагороди за вчинення магічних дій, які мали забезпечити добрий врожай. Показовими в цьому плані є дані М. Максимовича, за якими при здійсненні обжинкових обрядів виконували й посипальну новорічну пісню: «Ходить Ілля, носить пугу житяную: де замахне – жито росте!» [11, с. 129]. Останній сніп і вінок містили в собі певну магічну силу. У багатьох країнах Європи, на думку ряду дослідників (В. Мангардт, Д. Фрезер, М. Сумцов), в останньому снопі вбачали схованку для хлібного духу. В різних місцевостях останній сніп зберігали у садібі необмолоченим до весни або залишали зерно з цього снопа, або ж тримали залишки жертвовної тварини, яка уособлювала хлібний дух. Усі ці предмети знаходили застосування інколи під час різдвяних свят і завжди при новому посіві у полі

весною. Цим селяни забезпечували безперервність добробуту, джерелом якої виступає дух хлібу [16, с. 495-514]. Велике значення мали ці обряди і для наймитів, які працювали на полі, оскільки за народними віруваннями вважалося, що таким чином до них поверталися втрачені на жнивах сили, які могли використовуватися на наступний рік.

Одним з обрядів, який виконували жінці після закінчення жнив, було кидання серпа позад себе в землю. О. Воропай, наводячи дані про такий обряд, вказує на те, що таким чином молодіці ворожили на врожай. Як серп, падаючи, вдариться гострим кінцем об землю, то в наступному році буде врожай, а як вдариться тупим або держаком – то це погана прикмета [5, с. 375]. П. Чубинський подає відомості про те, що жінці кидали через голову серпи, примічаючи, чий серп ввіткнеться у землю, той жнець буде і наступного року жати в того ж господаря [14, с. 226]. Водночас П. Чубинський не називає цей обряд формою ворожіння на майбутній врожай. Для того, щоб зрозуміти його сутність, варто звернутися до європейської традиції. У деяких місцевостях Англії, Німеччини та Франції жінці не скошували останні колоски на полі, а зв'язували їх у пучок та намагалися з відстані влучити в нього серпом з метою зрізати ці колоски. Вони ж і формували останній сніп, який переносили до сусіднього поля, де ще не закінчилися жнива, або ж до садиби [16, с. 494-495, 509]. Отже, згадане О. Воропаєм ворожіння за допомогою кидання серпа можна пов'язати із обрядами завивання «бороди» і плетення вінка й останнього снопа, які ґрунтувалися на переконанні у вплив хлібного духу на майбутній врожай. Проте різниця у кінцевій меті обряду кидання серпа (в західноєвропейській традиції – з метою зрізання останнього снопа, в Україні – з метою влучання у землю) приводить до висновку, що в українській традиції мав місце акт магічного тиску на землю. Ворожачи на майбутній врожай, наймити визначали доцільність наймання на жнива на поле цього хазяїна наступного року.

Тож обряди, виконання яких покладалося на жінців, наймитів, були дуже важливими для господаря поля. Цей факт набуває певного сенсу в контексті розгляду звичаєво-правових відносин між наймитами і господарем. Про визначеність особливої ролі жінців і жниць в обряді плетіння вінка з останніх колосків і принесення його з поля до оселі господаря свідчать і матеріали з Полісся, подані Г. Виноградською. При збиранні врожаю силами однієї сім'ї на власному полі не плели вінка. А плели його наймані жінці для господаря, який їх наймав за плату, або при колективній роботі толокою за почастинок, а також на панському полі чи полі священика. Вінок урочистою процесією несли до дому господаря і за певний викуп вручали йому [3, с. 500]. К. Копержинський зауважував, що скупість при цьому є неприйнятною. В обжинкових обрядах мала проявлятися заможність, розмах, урочистість, щедрість, щоб забезпечити добрий врожай і на наступний рік. Це стосувалося і прийому та частування жінців, які поверталися

до господаря з поля [10, с. 121, 149]. Тобто дотримання жнивних обрядових норм обумовлювало шанобливе і щедре ставлення господаря до робітників як виконавців обжинкових обрядів.

Вивчення обрядів, пов'язаних з утриманням та випасанням худоби має не менший науковий інтерес для розкриття особливостей функціонування звичаєво-правового інституту наймитування.

У Карпатах особливе значення серед цих обрядів мав полонинський хід у день вигону худоби на гірські пасовища, що супроводжувався розвагами, пострілами з пістолів, співами та побажаннями, «щоби в щасливу годину та й без пригоди...». Водночас це була важлива господарська акція, в якій керувалися практичними міркуваннями. Отару супроводжували разом із пастухами її власники та інші мешканці села, щоб доглянути худобу в дорозі, допомогти в непередбаченій ситуації, а також на стійбищі [6, с. 117]. Регулюванню відносин між господарями худоби та найманими полонинськими пастухами в Карпатах слугувала процедура «доїння на міру», яка проводилася на початку випасу худоби або невдовзі після цього. Цей контрольний надій молока здійснювався господарями за спостереження пастухів і мав на меті визначити й зафіксувати на роваші кількість молокопродуктів, яку мали видавати з полонини відповідно до кількості худоби. Такий підхід робив відносини між господарями й наймитами прозорими й справедливими. Важливо зазначити, що «доїння на міру», будучи прагматичним заходом, мало обрядову форму. Так, після видання роваша, господарі спільно мили дійниці й руки, що засвідчувало їхню чесність і порядність, відбувався ритуальний вигін худоби на полонину та влаштовувалася «гостина на міру». Обрядове спалення «ровашів» у вогні та згасання ватри супроводжувало кінець випасу худоби на полонині, розрахунок із пастухами і передачу худоби господарям [7, с. 87–89]. Це підтверджує важливість певної сакралізації та ритуалізації відносин між наймитами і господарями для узгодження інтересів, попередження конфліктів та функціонування звичаєво-правового інституту наймитування в цілому.

Після того, як вівчарі зафіксували всі значки і кількість овець на «роваші», вони проводили «мішання». Всіх овець зганяли до єдиної отари, перемішували, налякавши їх пострілами. З цього часу вся відповідальність за збереження, випас овець та ведення молочного господарства переходила до вівчарів [13, с. 206]. Отже, в тому, що «мішання» визначало початок виконання пастухами своїх обов'язків та перехід до них відповідальності за худобу, можна побачити ще один приклад надання ритуальної форми звичаєво-правовим відносинам між наймитами і господарями. Цікаво також, що коли видача молока господарю за договором закінчувалася, то обидві частини «ровашу» знищувалися шляхом спалення у вогні. Особлива роль вогню в ритуалах, пов'язаних зі скотарством, неодноразово підкреслювалася дослідниками народної обрядовості.

Важливий соціально-правовий контекст мало й пастуше свято, яке відбувалося на св. Петра і Павла («петрикування») або на Юрія чи Зелені свята. Обдарування господарями пастухів грішми, хлібом, яйцями, «мандриком» (грудкою сиру) мало засвідчити пошану до пастушої праці [6, с. 140-141]. Спільне застілля, справляння гостини на полонині сприяло як єдності та злагодженості колективу пастухів, так і порозумінню, зміцненню зв'язків і посиленню відповідальності між пастухами і хазяїнами. Все вказане вище відіграло роль для успішного регулювання відносин у звичаєво-правовому інституті наймитування.

Тож вплив архаїчних уявлень та вірувань на соціальний статус найманого громадою пастуха у другій половині XIX – на початку XX століть потребує, на нашу думку, уважнішого розгляду. Тим більше, що в Українських Карпатах молитви та магичні дії супроводжували усе життя пастухів на полонині [4, с. 465]. Відома дослідниця неземлеробських занять Т.Б. Щепанська провела детальний функціональний аналіз обрядової поведінки пастуха в традиційній народній культурі [18, с. 7-72]. Аналізуючи повір'я, пов'язані з особою пастуха, та його обрядову поведінку, можна виділити два головні стимули до здійснення магичних обрядів пастухом. Головним стимулом були невдачі. Саме цим пастух мотивував необхідність «обходів» чи «отпуска». Магія була спрямована проти нещастя, які відбулися чи можливі. Розбіжності, протиріччя пастуха з наймачами – другий стимул до обрядової поведінки. Реакцією селян на обряди були нерідко поступки пастухові [18, с. 35]. Типовим прикладом був договір між пастухом і лісовиком, за яким лісовик зобов'язувався доглядати стадо, а пастух повинен був віддати йому кілька корів або їхнє молоко [8, с. 13]. Таке повір'я знімало з пастуха відповідальність за можливі і невідворотні втрати у стаді або значно її пом'якшувало.

В Українських Карпатах високий статус ватага підкреслювався та забезпечувався його провідною роллю у магичних обрядах, які мали на меті захистити худобу від злих духів та забезпечити великі надії молока для виробництва бринзи та масла.

Володіння таємним знанням служило гарантією прав пастуха. Для посилення соціорегулятивної дії обрядів, вирішення конфліктів застосовувався магичний тиск. По-перше, пастух застосовував ірраціональне виправдання. Він знімав з себе вину за втрати, перекладаючи її на нечисті сили чи на волю св. Юрія, знаходив інших винуватців нещастя. Іншими формами магичного тиску є вихвалання таємною силою та погрози застосувати цю силу на шкоду [18, с. 25-27].

Проте, користуючись подібними засобами, пастух міг викликати і небажану для нього реакцію: звинувачення у чаклунстві і відповідні цьому покарання. Тому необхідним було й послаблення соціальних наслідків магії, для чого пастух застосовував охоронні обряди. У договорі з лісовиком

вмілий пастух міг домовитися, віддавши в якості жертви не худобу, а курку, кішку, куряче яйце [8, с. 13-14]. Інший спосіб – підкреслити божественне походження свого таємного знання, збагачуючи свої обряди християнськими елементами, відвідуючи церкву [18, с. 28-29].

Важливу роль в становищі пастуха у громаді відігравали магичні заборони, порушення яких за повір'ями селян призводило до втрати «сили» захисних обрядів. У повсякденній практиці заборона – лише форма фіксації правил поведінки. Серед заборон можна виділити такі, що регулювали поведінку пастуха в лісі. Пастуху заборонялося ламати дерева, розводити багаття, полювати на кротів та птахів, збирати ягоди та гриби, залишати сміття. Заборони слугували і для захисту селянського майна, зокрема полів. Вводилися й обмеження на спілкування із мешканцями села. Важливою була заборона спілкуватися з жінками, в тому числі із власною дружиною, пастух мав зберігати «чистоту». Це попереджувало сімейні конфлікти і не давало змоги пастухові полишати стадо без догляду. Водночас деякі заборони охороняли права пастуха. Так, не можна було виводити корову зі стада до кінця пасовищного сезону, пастуху заборонялося допускати поранення себе до крові, захищаючи стадо від диких звірів [18, с. 30-33].

Визначення соціального статусу найнятого громадою пастуха є важливим завданням. Пастух мав довге волосся, носив чужий одяг, ночував і харчувався у чужій оселі, був чужинцем у громаді, що зближувало його з юродивими, жебраками. З іншого боку, володіння таємним «знанням» значно підвищувало соціальний статус пастуха, викликаючи якщо не повагу, то принаймні острах. Таким чином проявляється соціорегулятивна дія магії та народних уявлень. Доки існували вірування, які забезпечували стабільність громадського становища найманого пастуха, доти можливим було більш успішне та менш конфліктне функціонування відповідного способу випасання худоби.

Висновки. Традиційна обрядова практика визначала і закріплювала статуси господаря і наймитів та належні у поглядах українського селянства взаємини між ними. Важливу роль обрядовість відігравала й у звичаєво-правовому регулюванні взаємодії всередині пастушого чи жнивварського колективу. На основі дослідження пастухівницької, косарської, жнивної обрядовості виявлено, що дотримання обрядових дій, у тому числі магичного характеру, мало сприяти узгодженню позицій наймита і господаря за договором, дотриманню його умов при виконанні відповідних сільськогосподарських робіт. Архаїчні за своїм походженням уявлення та вірування, пов'язані зі збиранням врожаю, випасанням худоби та статусом пастуха, були одним із фундаментальних елементів звичаєво-правового інституту наймитування. Руйнація цього фундаментального елемента була пов'язана із загальними процесами змін і трансформацій в етнокультурі українців під впливом капіталістичних відносин. У результаті цих процесів було підва-

жене існування відповідного звичаєво-правового інституту в традиційному господарстві українців другої половини ХІХ – початку ХХ століть.

Список літератури: 1. *Адоньєва С.* Прагматика фольклора / Светлана Адоньева. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. Ун-та; ЗАО ТИД «Амфора», 2004. – 312 с. 2. *Боян С. П.* Аграрні мотиви у весняно-літній календарній обрядовості бойків / С. Боян // Вісник Прикарпатського університету, 2009. – Вип. 15 (серія: Історія). – С. 110-120. 3. *Виноградська Г.* Обжинковий вінок у контексті традиційної жнивварської обрядовості українців на сучасному етапі: генеза символу / Г. Виноградська // Народознавчі зошити, 2001. – № 3. – С. 499-503; 4. *Волков Ф.* Этнографические особенности украинского народа / Федор Волков // Украинский народ в его прошлом и настоящем. – Т. 2. – Пг., 1916. – С. 455-647. 5. *Воропай О.* Звичаї нашого народу: Етнограф. нарис / О. Воропай. – Харків: Фоліо, 2004. – 508 с. 6. *Горинь Г.* Громадський побут сільського населення Українських Карпат (ХІХ – 30-ті рр. ХХ ст.) / Ганна Горинь. – К.: Наукова думка, 1993. – 200 с. 7. *Дуда Н.М.* Трудові традиції українців Карпат кінця ХІХ – початку ХХ століть: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.05 / Український державний лісотехнічний університет. – Л., 1998. – 178 с. 8. *Ефименко П.* Договір найма пастухов / Петр Ефименко. – СПб., 1887. – 116 с. 9. *Зеленін Д.* «Спасова борода», східнослов'янський хліборобський обряд жнивварський / Дмитро Зеленін // Етнографічний вісник. – К., 1927. – Кн. 5. – С. 115-134. 10. *Копержинський К.* Обряди збору / К. Копержинський // Фольклористичні зошити, 2010. – Ч. 13. – С. 109-157. 11. *Максимович М.* Дні та місяці українського селянина: пер. з рос. / М. Максимович. – К.: Обереги, 2002. – 189 с.; 12. *Поріцький А.Я.* Землеробські заробітчанські артілі на Україні / Анатолій Поріцький // Народна творчість та етнографія. – 1957. – № 2. – С. 67-76. 13. *Тиводар М.П.* Традиційне скотарство українських Карпат другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст.: дис. ... доктора іст. наук.: 07.00.07 / Ужгородський державний університет. – Ужгород, 1993. – 293 с. 14. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским Русским географическим обществом. Юго-западный отдел: Материалы и исследования, собранные П.П. Чубинским. – Т. 3: Народный календарь. – СПб., 1872. – С. 226-253. 15. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским Русским географическим обществом. Юго-Западный отдел. Материалы и исследования, собранные П.П. Чубинским. – Т. 6: Волостные суды. – СПб., 1872. – 417 с. 16. *Фрезер Дж. Дж.* Золотая ветвь: Исследование магии и религии / Дж. Фрезер. – М.: Политиздат, 1980. – 831 с. 17. Харьковский сборник. Лит.-науч. прил. к «Харьковскому календарю». – Вып. 8. – Харьков: Губернская типография, 1894. 18. *Щепанская Т.Б.* Неземледелец в земледельческой деревне: обрядовое поведение (северно-русская зона, ХІХ – нач. ХХ в.) / Т. Щепанская // Этнокультурные традиции русского сельского населения ХІХ – начала ХХ вв. – М.: Наука, 1990. – С. 537.

Надійшло до редколегії 13.05.2013.

УДК 572.925(477)«18/19»-057.16:340.141

Вплив обрядової практики на звичаєво-правовий інститут наймитування українців другої половини ХІХ – початку ХХ століть / В.В. Маліков // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. – Харків: НТУ «ХПІ», 2013. – № 69(1042). – С. 37-45. Бібліогр.: 18 назв.

В статті розкривається значення традиційної обрядової практики для обычного-правового інституту батрацтва в українській етнокультурі другої половини ХІХ – початку ХХ століть. Соблюдение обрядовых действий, обращение к действиям магиче-

ского характера, должно было содействовать регулированию отношений между батраками и хозяевами, исполнению условий договора.

Ключевые слова: обычное право, батрачество, обряд, обжинки, пастух, традиция, украинская этнокультура.

This study reveals the significance of traditional ritualism for customary law institute of hiring laborers in Ukrainian culture of the 2nd half of the 19th – early 20th Centuries. Agricultural ritualism including magic actions subserved proper regulation of hiring and accomplishment of works as well as labour contract compliancy.

Keywords: customary law, wage labor, ritual, obzhynky, pastoralist, tradition, Ukrainian ethnoculture.

УДК 374.71

Н.В. ФРАДКІНА, канд. філос. наук, доц., НТУ «ХПІ»

ХАРКІВСЬКЕ ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНЕ ТОВАРИСТВО: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Досліджується історія виникнення та сучасність, аналізуються методи та форми роботи Харківського історико-філологічного товариства. Розкривається внесок членів товариства у розвиток науки та культури в Україні. Бібліогр.: 6 назв.

Ключові слова: наукове товариство, педагогічна діяльність, інтелігенція, українознавство.

Вступ. Сьогодення нашої молоді держави вимагає вирішення нових завдань, що постають перед науково-освітньою галуззю України, яка декларує своє устремління бути серед розвинених, демократичних країн Європи. Сучасне світове суспільство стає дедалі більш глобалізованим, інтернаціональним, готовим до конкурентної боротьби як на ринках капіталів, енергетичних ресурсів, товарів, послуг і зайнятості, так і у сфері освіти. Яким буде суспільство майбутнього, як у ньому буде організована і здійснюватись діяльність людини, який рівень життя людини буде в ньому досягнутий залежить, у першу чергу, від того, наскільки освіченими будуть його члени.

Мета статті. Довести, що вивчення досвіду діяльності наукових товариств у ХІХ ст. є дуже важливим у процесі культурного та наукового поступу України. Історія, традиції та сучасна діяльність Харківського історико-філологічного товариства, як одного з провідних у розвитку історичного краєзнавства, фольклорно-етнографічних, археологічних, діалектологічних та археографічних досліджень в Україні, у розповсюдженні та популяризації наукових знань в багатьох галузях гуманітарних наук та підготовці цілої низки видатних спеціалістів, залишаються невичерпним джерелом у справі просвітництва на Слобожанщині.

© Н.В. Фрадкіна, 2013